

Korku ile Umut, Modernlik ile Yerlilik Arasında: *Edebiyat Dergisinde Yirminci Yüzyılın Batılı* Yazarlarının Konumlandırılması*

Between Fear and Hope, Modernity and Nativism:
The Positioning of Twentieth-Century Western Writers in
Edebiyat Periodical

FATİH ALTUĞ

Boğaziçi Üniversitesi.

(fatih.altug@boun.edu.tr), ORCID: 0000-0002-8007-0169.

Başvuru/Submitted: 22.11.2023. Kabul/Accepted: 20.12.2023.

“ ” Altuğ, Fatih. “Korku ile Umut, Modernlik ile Yerlilik Arasında: *Edebiyat Dergisinde Yirminci Yüzyılın Batılı Yazarlarının Konumlandırılması*.” *Zemin*, s. 6 (2023): 6-33.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10435948>.

* Bu makale, TÜBİTAK tarafından desteklenen 219K132 numaralı “Nuri Pakdil’in *Edebiyat Dergisini Edebiyat, Kültür ve Düşünce Tarihi İçerisinde Konumlandırmak*” projesi (15 Ekim 2022--) kapsamında hazırlanmıştır.

Özet: Bu makale, 1969-1984 yılları arasında çıkan *Edebiyat* dergisinin Batılı yazarlara nasıl bir yer verdiğini ve bu yazarların İkinci Dünya Savaşı sonrası tarihsel koşullardaki rollerini nasıl değerlendirdiğini ele alarak, *Edebiyat*'ın dünya edebiyatlarına açılma projesinin Batı edebiyatları özelindeki imkân ve açmazlarını tartışmaktadır. Korku ve umut, modernlik ve yerlilik kavramları etrafında şekillenen bu tartışma aracılığıyla derginin kendisini Batılı yazarlar karşısında nasıl kurduğu çözümlenmektedir. Dergi yazarları, kendi içine kapanmayan, dış dünyaya ve halka açılan bir edebiyat anlayışını savunur ve mistik bir insan idealini öne çıkarırken Batılı yazarları, Batı'nın ürettiği korku ve şiddet sarmalının farkında olan fakat ideal bir çözüm sunamayan figürler olarak konumlandırır. Aynı zamanda, *Edebiyat* yazarları, kendi ideallerine olan inançları ve İslam'a olan bağlılıkları ile Batılı yazarları aşıkları iddiasında bulunurlar. Makale, yerli ve İslamî bir edebiyatın, kendisini Batı edebiyatından etkilenmeden, onu anlamaya ve yorumlamaya çalışan bir figür olarak nasıl kurduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Edebiyat*, Nuri Pakdil, dünya edebiyatları, modernizm, İslamcılık.

Abstract: This paper examines the strategies and challenges inherent in the periodical *Edebiyat*'s, which was published between 1969 and 1984, initiative to engage with global literatures, particularly Western ones. It scrutinizes the role *Edebiyat* ascribes to Western authors within the post-World War II historical context and investigates the magazine's construction of its stance in relation to these authors. Promoting a literary perspective that is receptive to global discourse and societal engagement, the contributors of the magazine portray Western writers as discerning observers of the West's perpetuated cycle of fear and violence, yet they fall short of offering definitive solutions. Concurrently, the writers assert their transcendence over their Western counterparts through a steadfast belief in their principles and allegiance to Islam. The article endeavors to depict how a native and Islamic literary tradition positions itself as an interpreter of Western literature, striving for comprehension without succumbing to external influences.

Keywords: Literature, Nuri Pakdil, global literature, modernity, Islamic Perspective.

Nuri Pakdil yönetiminde 1969-1984 yılları arasında çıkan *Edebiyat* dergisi, dünya edebiyatlarına açıklığıyla öne çıkan önemli bir mecra olarak Arap, Afrika, Latin Amerika edebiyatlarından –kıta, ülke ya da yazar esaslı olarak– yapılan çeviriler, bu metinlere yazılan sunuşlar, ilgili yazarlarla gerçekleştirilen söyleşiler ile Türkiye’de daha çok Batı-merkezli olarak kurulan dünya edebiyatı tasavvurunu sarsmış, bu alandaki tartışmaları zenginleştirmiştir. Aynı zamanda *Edebiyat*, Batı’nın¹ yenilikçi, modernist, avangart, varoluşçu yazarlarına kulak vermiş, onların metinlerine dergide yer açmıştır.²

Edebiyat’ta yayımlanan çevirilerine göre değerlendirdiğimizde dergide yer alan belli başlı Batılı yirminci yüzyıl yazarlarını şöyle sıralayabiliriz: Giuseppe Ungaretti (ö. 1970), William Faulkner (ö. 1962), Eugène Ionesco (ö. 1994), Virginia Woolf (ö. 1941), Leonard Cohen (ö. 2016), Eugène Guillevic (ö. 1997), T. S. Eliot (ö. 1965), William Butler Yeats (ö. 1939), Jacques Prevert (ö. 1977), Zoltán Zelk (ö. 1981), Ezra Pound (ö. 1972), Antoine de Saint-Exupery (ö. 1944), James Joyce (ö. 1941). Yazarlar dergide yer alan çevirilerin sayısına göre sıralanmıştır. Başka bir bağlamda ise metinleri çevrilsin çevrilmesin dergide sıkça atıfta bulunulan yazarlar söz konusudur: Albert Camus (ö. 1960), Eugène Ionesco, Samuel Beckett (ö. 1989), Jean-Paul Sartre (ö. 1980), William Faulkner, Antoine de Saint-Exupery, Franz Kafka (ö. 1924); *Edebiyat*’ta yer alan herhangi bir yazıda karşılaşma ihtimalimiz en yüksek olan Batılı yazarlardır.

Bu makalede metinlerine en fazla yer verilenlerden ziyade sıkça atıfta bulunulan Batılı yazarların *Edebiyat* dergisi yazarları tarafından nasıl konumlandırıldığı gösterilmeye çalışılacaktır. Yirminci yüzyılda dünya edebiyatının dönüşümünde

¹ Burada Batı ifadesi derginin tasavvuruna uygun olarak kullanılmaktadır. İfade, Avrupa ve ABD’yi kapsamaktadır. Ancak ABD’deki siyah direniş hareketinin edebiyatı dünyanın diğer sömürgecilik, kapitalizm ve emperyalizm karşıtı edebiyatları ile ele alındığı için burada kullanılan Batı ifadesine dâhil edilmemiştir. Dolayısıyla makaledeki Batı ifadesi analitik bir kategoridense derginin konumunu ve tasavvurlarını analiz etmek için kullanılmaktadır.

² *Edebiyat* dergisinin ve Nuri Pakdil’in ortaya koyduğu edebî ve fikrî pratiklerin tasviri ve değerlendirilmesi için bk. Abdullah Harmanlı, *Yazının Yükü: Nuri Pakdil’in Edebiyat Dergisi Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015); *Düşünen Kalem: Nuri Pakdil*, haz. Hüseyin Su ve Ömer Erinç (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, 2011); *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil*, ed. Hüseyin Su (Ankara: Hece Yayınları, 2013); İlhan Sadıkoğlu, “Modern Türk Edebiyatı İçinde Nuri Pakdil’in Edebiyat Dergisinin Yeri ve Rolü” (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2013).

önemli rolleri olan bu yazarlarla kurulan ilişkinin hangi ortaklıkları ve gerilimleri barındırdığı gösterilerek *Edebiyat*'ın dünyaya açılma projesinin imkân ve açmazları çözümlenecektir. Korku ile umut ve modernlik ile yerlilik eksenleri söz konusu tartışmayı baştan sona kat eden unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla bu eksenlerin nasıl bir söylemle kurulduğu, birbiriyle nasıl keşiştiği dergideki yazıların söylemlerini çözümleyerek ele alınacaktır.

Edebiyat'ın Batı söylemini daha iyi anlamak için öncelikle aynı dönemde dünya edebiyatında kendisine özgü çığırılar açan ama *Edebiyat*'ın Latin Amerikalı bir yazar olarak sunduğu Jorge-Luis Borges'in nasıl konumlandırıldığına bakalım. Nuri Pakdil'in "Arjantinli Bir Yazarla Konuşma: Jorge-Luis Borges Anlatıyor" başlığıyla çevirdiği söyleşi³ *Edebiyat* dergisinin dünya edebiyatı karşısındaki konumunu göstermesi ve bu makalede tartışılacak meselelere zemin hazırlaması bakımından önemlidir. Günümüzde küresel edebiyat kanonunun vazgeçilmez bir parçası addedilen Borges, söyleşinin başlığında Arjantinli bir yazar olarak konumlandırılırken Pakdil'in sunuş yazısında da Latin Amerikalı bir yazar olarak öne çıkar. Borges'in edebî değeri, bundan ibaret olmasa da Latin Amerika ve Arjantin ile olan bağı fazlasıyla öne çıkarılmıştır. Pakdil'e göre bir yazar eserleriyle "önce yurdunu, sonra biraz da yeryüzünü belgeler."⁴

Tıpkı Borges gibi Pakdil de tartışmasını yerel düzlemde yeryüzüne doğru genişletir ve tam ters doğrultuda olan Türkiye'deki yaygın okuma pratiğinin fazlasıyla yurt içiyle kısıtlı olduğunu iddia eder: Politika, sanat ve edebiyat işleminde Türkiye'ye sıkışıp kalınmıştır. Bu bakımdan söz konusu Borges söyleşi, Pakdil için, okurlarını büyük yeryüzüne açılmaya davet vesilesidir. Bir yazarla, özellikle de yabancı bir yazarla yapılan söyleşiyi okumak, bu türden bir davete icabettir: İnsan, böylelikle kendi düşüncelerinin evrenselliğini sınayabilmektedir. Kendi doğruları ile ilişki kurulan yazarın doğruları birlikte değerlendirilirken insan kendisini evrensellik süzgecinden geçirmektedir.

Pakdil'in düşüncelerinde *Edebiyat* dergisinin dünya edebiyatlarıyla ilgisinin gerekçelerine işaret eden önemli imalar var. Ancak bu dünyaya açılma ve kendini evrensellekle sınama tavrı, kendine eleştirel bir şekilde bakabilme becerisinden çok kendi hakikatini yeniden meşrulaştırmakla ilişkilendirilir: "Böylece, inandığım,

3 Jorge-Luis Borges, "Arjantinli Bir Yazarla Konuşma: Jorge-Luis Borges Anlatıyor," çev. Nuri Pakdil, *Edebiyat*, s. 38+29 (Haziran 1977): 3-4.

4 Nuri Pakdil, "Bir Kaç Söz," *Edebiyat*, s. 38+29 (Haziran 1977): 3.

sürekli olarak dayandığım temel düşüncemin, yeryüzü için gerekliliğini de daha bir iyi kavramış olurum.”⁵ Makalenin ilerleyen kısımlarında açılmayla meşru-laştırma arasındaki bu gerilimin *Edebiyat* için kurucu nitelikleri gösterilmeye çalışılacaktır.

Her ne kadar bu makalenin odağında *Edebiyat*'ın Avrupa ve Kuzey Amerika edebiyatlarının yazarlarıyla kurduğu ilişki olsa da Borges'in küresel edebiyat kanonunun parçasındansa Arjantinli, Latin Amerikalı bir yazar olarak sunulması ana tartışma bakımından da anlamlıdır. Nuri Pakdil Arap, Orta Doğu ve Afrika edebiyatlarına benzer bir şekilde ama farklı bir yoğunlukla Latin Amerika edebiyatları ile ilgilenmektedir. Latin Amerika edebiyatlarının kıymeti, bu bölgenin Kuzey Amerika'nın emperyal ve kolonyal şiddetine maruz kalıp direnmesinde yatmaktadır. Bu durumda, bu söyleşi ile Pakdil kendisini evrensellik süzgecinden geçirirken Borges öncelikle Latin Amerika'nın bir yazarına dönüşmekte, Borges'in kendini sunuşundan daha şiddetli bir şekilde yerleştirilmektedir. Eugène Ionesco'nun *Edebiyat*'ta yer alan söyleşilerinin sunuşlarında da benzeri⁶ görülen bir uyarıda bulunan Pakdil, Borges'in düşüncelerinin tamamına katıldığı için değil bir Latin Amerika yazarının dediklerini aktarmak için bu söyleşiyi çevirmişti.

Borges yerleştirilirken Avrupa fikri ile yeterince mesafe alamadığı için eleştirilir de. Borges'in başka bir söyleşide Arjantin'deki Peroncu faşizmi ifşa etmesini kıymetli bulan Pakdil, *Edebiyat*'ın anti-faşist duruşunu bu vesileyle de vurgular: “Edebiyat, çıkmaya başladığı 1969'dan beri, sürekli olarak, salt ülkemizde değil, tüm yeryüzünde, sömürüyle savaşımı ilke bilmiştir; tüm yeryüzünde, her türlü zulmün kesinlikle karşısında olmuştur; salt yücelttiği değer ‘emek’ olmuştur, insan emeği olmuştur.”⁷ Pakdil, Batı-dışı edebiyatlara ilgi duymalarının ardında da bu tavrın etkisi olduğunu ifade eder: Bu ulusların “sorumluluk bilinciyle yüklü” yeni yazarlarının zulme ve sömürüye karşı olduğunun farkında olan *Edebiyat*, bu başkaldırılığı belgelemeyi sorumluluğu addetmektedir. Borges de bu yazarlardan biri olarak sayılır ancak Pakdil, Avrupa fikrinin onulmaz bir savunucusu olduğu,

5 Nuri Pakdil, “Bir Kaç Söz,” 3.

6 Nuri Pakdil, Emin Ziyaoğlu takma adını kullanarak, Claude Bonnefoy'nun Ionesco ile söyleşisine yazdığı sunuşta, Ionesco'nun görüş ve yargılarına tamamen katılmadığını ancak yeni tiyatronun öncülerinden birinin çağ ve tiyatro üzerine görüşlerinin bilinmesi gerektiğini belirtmektedir. Emin Ziyaoğlu, “Başlıksız,” *Edebiyat*, s. 5-6 (Haziran-Temmuz 1969): 6.

7 Nuri Pakdil, “Bir Kaç Söz II,” *Edebiyat*, s. 39+41 (Haziran 1978): 8

yeterince sömürgecilik ve zulüm karşıtı olamadığı, bu noktalarda Avrupa'nın rolünü teslim edemediği için Borges'i eleştirir.

Görüldüğü gibi, Borges şiddeti ve direnişi birlikte barındıran yerel dinamikleri vurguladıkça Pakdil'in gözünde evrenselleşirken; Avrupa ile mesafesini yeterince koruyamadığı anlarda edebiyatı ve konumu zedelenir, yeterince olunlaşmamış kısmi ve kısıtlı bir yerde konumlandırılır.

Referans Noktası ve Dolayımlyıcı Olarak Batılı Yazarlar

Arjantinli bir yazarın Avrupa ile ilişkisi böyle bir gerilim noktası olarak beliriorsa *Edebiyat*'ın politik düzlemde sömürgeci, kapitalist, zalim addettiği Avrupa ve ABD'nin yazarlarıyla kurduğu ilişkinin daha çok gerilim barındırması beklenir. Bu ilişkinin gerilim hatlarını takip etmeden önce *Edebiyat*'ın bu yazarlara nasıl ve hangi yönlerde açıldığına bakalım. Yirminci yüzyıl Batı edebiyatlarının modernist ve avangart yazarları *Edebiyat*'ta sıklıkla bir referans noktası olarak belirir. Bir tartışma esnasında bu yazarlardan birine yapılan atıf birçok durumda makale yazarının ya da *Edebiyat*'ın konumunu güçlendirme işlevine sahiptir.

1969 yılında Nobel Edebiyat Ödülü Samuel Beckett'e verildiğinde *Edebiyat*'ın aldığı tavır, söz konusu konum güçlendirme işlevinin güzel bir örneğidir. Dergide Beckett'in *Döngü* adlı kısa oyunu çevrilir ve ödül konuşması yapmayan Beckett'in söylemini parodileştirerek farazi bir konuşma yazan Michel Perrin'in "Söylev"i yayımlanır. Nuri Pakdil'in dergide kullandığı takma adlardan biri olan Ebubekir Sonumut "Arayışın Tescili" yazısında *Edebiyat*'ın Beckett ile ilgili konumunu da açıklar: Aslında *Edebiyat*'ın amacı, yerli ve yeni bir edebiyatın Türkiye'de neşet etmesidir. "Yurttaşları silkerek, sarsarak, uyandırarak, onlarla birlikte, *düşünce düşmanlarına*⁸ karşı koy[ma]" mücadelesiyle "[y]erli edebiyatın, İslâm edebiyatının" kurtuluş savaşını başlatmışlardır. Yerlilik ile İslâmiliği özdeş kılan bu tavır, kendi içine kapanmanın, kendini dünyaya kapatmanın da karşısındadır. Sonumut, "kritikçi" bir tavırla dünya edebiyatına da açılacaklarını belirtir. Cumhuriyet sonrasında Batı model alındığı için, Cumhuriyet eleştirisi için de "Batının çürümüşlüğünü, kokuşmuşluğunu açıkla[mak], göster[mek]" arzusundadırlar. İkincil amaçları ise devrimci ve Marksist kampın "vesayet rejimi"ni yıkmaktır.⁹

8 Aksi belirtilmedikçe alıntılardaki italikle verilen vurgular bu makalenin yazarına aittir.

9 Ebubekir Sonumut, "Arayışın Tescili," *Edebiyat*, s. 7-12 (1969-1970): 3.

Beckett bu amaçlarla ilişkilendirilerek, bu işlevlerle donatılarak öne çıkarılır: “İşte Samuel Beckett [d]e, Batının çürümüşlüğü, trajedisini anlamış bir dikkatli batılı yazar olduğu için, ondan söz açıyoruz.”¹⁰ Ne kapitalistlerin ne de Marksistlerin hemen benimseyecekleri bir yazar olarak sunulan Beckett “yeni bir apstre¹¹ [soyut] arayış içinde oluşundan, bir yeni mistik bekleyiş içinde oluşundan” dolayı *Edebiyat*’ın konumuna yaklaştırılır. *Edebiyat* yazarlarının mevcut krizin çıkış yolu olarak sözünü ettikleri –aşağıda ele alınacak– mistik insan ile Beckett’in edebiyatı ilişkilendirilir. “Beckett’e göre, insan kendini yalnız bulmaktadır. Bağlı mıdır, bağısız mıdır, neye bağlanmalıdır? Beklenen birisi vardır. O beklenen gelmezse insan yaşayamayacaktır.”¹² Sonumut, Beckett’in edebiyatının yaptıklarının ve arzularının kapitalizm ve Marksizm’in “insanlık için bir karabasan” olduğunun göstergesi olduğunu da vurgular.

Söz konusu dönemde baskın olan bir eğilimi eleştirmek için Batılı yazarın model olarak öne çıkarılması durumuna Sartre örneğinde de rastlarız. Nuri Pakdil, “Orta Doğu Yazarları” makalesinde “tatlısu yazarlığının” artık devrinin kapandığından söz ederken; edebiyatın “çağın akımlarını, yürütülen eylemleri” kavrayabilme ve yargılayabilme becerisi geliştirmesi gerektiğini de öne sürer. Yazar, hâlihazırda olanları benimseyip benimsemediğini ifade etmekle yükümlü bir eylemci olarak tasavvur edilirken Sartre ideal bir örnek olarak öne çıkarılır: “Sartre’ı arkadaşları arasında öne alan eylemci tutumu olmadı mı? Cezayir savaşlarında fransız yönetimine kafa tutanların en başında o geliyordu.”¹³

Arif Ay’ın takma ad olarak kullandığı Eyüp Önder’in Behçet Necatigil’in *Sevgilerde* kitabı üzerine yazısında Sartre’ın bir sözü yine bir referans noktası olarak karşımızdadır: “İnsanlar yalnızca yaptıklarından değil, yapmadıklarından da sorumludur.”¹⁴ Önder’e göre yazarlar sorumluluklarından kaçtıkça “insanımızla sanatçı arasındaki uçurum” büyümektedir. Edebiyatta gelenekten kopuşun ardında da bu türden bir sorumluluk fikrinin eksikliğini gören Önder, yazarın insana dair konularda neye dayandığını, neyi kaynak seçtiğini belirtmesi gerektiğini öne sürer. Bu olmadıkça edebiyattaki “kuraklık ve soğukluk” devam

10 Sonumut, “Arayışın Tescili,” 3.

11 Makale boyunca yapılan alıntılarda özgün imlaya sadık kalınmıştır.

12 Sonumut, “Arayışın Tescili,” 3.

13 Nuri Pakdil, “Orta Doğu Yazarları,” *Edebiyat*, s. 12+1 (Mayıs 1970): 1.

14 Eyüp Önder, “Sevgilerde,” *Edebiyat*, s. 23 (Kasım 1976): 4.

edecektir. Burada Sartre'in sözü, başka bir bağlama taşınarak, Türkiye'deki yazarların yeterince yerli olamaması, insanımızla otantik bir bağ kuramaması yönündeki eleştirinin bir unsuruna dönüşmüştür.

Ali Göçer'in "Kara Yazılar: İçimizde Biriken Güller Olmalı" yazısında ise Sartre'in bulantı kavramı insanların iç içe olduğu bir otobüs yolculuğunun zelil, karmaşık, fazlasıyla bedensel, gayri-sahih varoluşunu tasvir etmek için devreye sokulur:

Otobüs gelir sonra. İçeri atılır herkes. Sığamazlar. Kıştır. Başlar içerde sıkışmalar. Saman çuvalına tepilen saman çöpleri: *Kirli bir karışım*: Kollar, bacaklar, gövdeler, kadın, erkek, isterik arzular; *bataklık*. İçeri, sızmış bir insanın boğaz hırıltılarıdır: *İğrenme*. Azap kutusuna dönüşen araç korolaşmış bir solukla daralır, genişler. Körük şişer, iner. Soyut bir *leş kokusu* sarar evreni. Burnunu tutarsın, boğulursun. Bir *tiksinti* sarar tüm benliğini, kendine karşı, çevrene karşı. *Sartre'in 'bulantı'sı* biraz da insanda *kusma isteği* uyandıran bu tiksinti değil midir? Tiksintinin yaşandığı an kişinin bir *irin bataklığında* bilinçsizce, çabasızcı sürüklenip gittiği andır: *Niteliğini yitiren insanın* anlamsız gözlerle bakıp durması; tam bir edimsizlik durumu.¹⁵

Gündelik hayattaki bir deneyimin süffileştirilip zellileştirilerek sunulduğunda Sartre'in devreye sokulmasından farklı bir dolayımılamayı Rasim Özdenören'in Sezai Karakoç'un *Yunus Emre* kitabı üzerine yazdığı değerlendirme metninde görürüz. *Edebiyat* çevresinin kendisine yoldaş ya da usta addettiği modern ve yerli bir yazarın geçmiş edebiyatla, Özdenören'in deyişiyle "öz medeniyet ve kültür yapısı"nın edebiyatıyla yeniden ilişki kurması söz konusu olduğunda Albert Camus devreye girer: Camus'nün "[E]fsanelerin kendi hayatları yoktur. Onlar, bizim kendilerine can ve kan vermemizi beklerler. Yeryüzünde onların çağrısına bir tek insan karşılık verdi mi, özlerini taptaze sunarlar bize,"¹⁶ sözünden yola çıkan, söylemini bu söz üzerine bina eden Özdenören, Karakoç'un Yunus Emre'ye bakışında bu türden bir canlanma görür. *Öz metinlerde* potansiyel olarak her zaman canlılık vardır ama ancak bugünden bir bakışla bu canlılık kuvveden fiile geçer. Modern olan canlılığı harekete geçirerek bir faillik üretirken *öz metin* de kendisine yönelmesi için modern yazarı celp etmektedir.

İki tarafın birbirine yönelişiyle bir bereketlenmenin ve canlanmanın gerçekleşmesi bu örnekle sınırlı değildir. Üstelik bu duruma Camus'nün sözleriyle

15 Ali Göçer, "Kara Yazılar: İçimizde Biriken Güller Olmalı," *Edebiyat*, 38+78 (Temmuz 1981): 1.

16 Rasim Özdenören, "Yunus Emre," *Edebiyat*, s. 19+5 (Nisan 1972): 7.

vurgu yapılmasına başka örneklerde de rastlanır: *Edebiyat* dergisinin sayfalarında dönemin diğer dergilerinde olup bitene dair yazılar kadar özellikle seküler edebiyat kamusundan yazarlarla girilen polemiklere, fikir alışverişlerine de rastlarız. Nuri Pakdil, bazen yaratıcı bir tartışmaya bazen kısır döngüye dönen bu diyaloglarda Camus'nün “karşılıklı konuşmanın olmadığı yerde yaşam[in] da” olmadığına dair sözüne atıfta bulunur.¹⁷ Hatta Emin Ziyaoğlu'nun Mustafa Şerif Onaran ile tartıştığı “Değinnmeler” yazısında aynı gönderme şu şekle bürünmüştür: “Camus'nün ünlü bir sözü var ya, *yeniden anmayacağım burda onu*, asıl bizim geleceğimizde değil midir karşılıklı konuşmamız, karşılıklı görüşmemiz gereği? Yoğun bir kan gölüne dönmekte olan yurdumuzu, karşılıklı konuşmadan başka hangi edim esenliğe çıkarabilecektir?”¹⁸ Camus'nün sözü, bu sözü anmayacağım denilerek anılmıştır. Sanki Camus'nün dolayımından rahatsız olunmuş, onun sözünün içeriğinin *bizde* de olduğu vurgulanmak istenmiştir.

1970'lerin sonralarında farklı kamplar, düşünceler ve hayat tarzları arasındaki diyalogun önemine yönelik bu çağrılara daha çok yer verilirken, ülkenin yaşadığı iç savaş koşulları karşısında sorumluluk alınırken 1973'te çıkan Ebubekir Sonumut'un “Düşman” yazısında Türkiye'nin “yerli düşünce kaynağı[ın]” kurutmaya, Batılılaşma yoluyla halkı özünden koparmaya çalışanlar “düşman yazarlar” olarak tanımlanır.¹⁹ Nuri Pakdil'in Beckett'in 1969 Nobel Edebiyat Ödülü'nü almasına dair yukarıda anılan yazısında da yerli ve İslâmi yazarların “düşünce düşmanları”na karşı “kurtuluş savaşı” başlattıklarına dair ifadelerini hatırlayalım. Pakdil'in Ebubekir Sonumut imzasıyla yazdığı “Düşman” yazısında da halkın koparıldığı öz, İslâm olarak sunulur ve Beckett'e dair sunuşta olduğu gibi ilk aşamada Türkiye'deki Batılılaşmacı yazarlar, ikinci aşamada da Marksist yazarlar bu “düşman yazarlar” kategorisine dâhil edilir. Daha sonra artacak karşılıklılık ve diyalog vurgusunun yerinde dost/düşman karşıtlığına dayalı keskin bir ayırım işlemektedir. Ancak bu koşullarda bile Avrupalı yazarların dolayımı söz konusudur. Sonumut'a göre Batılılaşma taraftarı politik, edebî ve kültürel konular, Kafka'nın *Değişim*'indeki Gregor Samsa'ya benzer deneyimleri, Marksist konular ise Ionesco'nun *Gergedanlar*'ındaki gibi bir gergedanlaşmayı üretmektedirler.

17 Bir örnek için bk. Nuri Pakdil, “Düşünce Sıkıdenetimi,” *Edebiyat*, s. 38+34 (Kasım 1977): 5.

18 Emin Ziyaoğlu, “Değinnmeler,” *Edebiyat*, s. 38+49 (Şubat 1979): 8.

19 Ebubekir Sonumut, “Düşman,” *Edebiyat*, s. 3 (Haziran 1973): 1.

Nuri Pakdil "Düşman" ile aynı sayfada yayımlanan ve derginin temel konumunu ortaya koyduğu "Edebiyat Dergisi Çevresinde" yazısında ise Türkiye'deki Batılılaşmacı ve Marksist yazarların "ruh hastasının durumunu yansı[tıklarını]" ve bilinçaltılarında şu korkuyla yaşamakta olduklarını iddia eder: "Ya ulus, hepimizin ipliğini, bir dönem gelir de pazara çıkarırsa?"²⁰ Düşmanlaştırılan yazarın norm dışına sürüklendiği bu tasavvurun içerisinde Batılı yazarlar yine Pakdil'in iddiasının meşruluğunu artırmak için belirir. Albert Camus, Arnold J. Toynbee, Saint-Exupéry, William Faulkner gibi yazarlar Avrupa'nın içinde bulunduğu ya yeniden bir uygarlık kurma ya yıkım açmazına işaret etmektedir. Pakdil'e göre, Faulkner'ın temel izleklerinden biri, teknolojinin insanlığı yok edecek derece ölüm saçmasından duyulan korkudur. Bu yazarların Batı'ya getirdikleri eleştiriyi kendi söylemine devşirerek Pakdil, hasım olarak gördüğü Türkiye'nin Batılılaşmacı ve/yahut Marksist yazarlarını Batı'nın asıl hakikatinden habersiz anormal figürler olarak kurar.

Faulkner, *Edebiyat*'ın başka yazarları tarafından da sıklıkla olumlanarak atıfta bulunulan bir yazardır. Arif Ay'ın "İnsana Uzanan" yazısında Faulkner insana dair temel bir hakikatin hatırlatıcısı olarak metnin başında alıntılanır, yazının devamı bu fikir üzerine kurulur. Söz konusu alıntıda Faulkner şöyle der: "İnsan ölümsüzdür, bütün yaratıklar arasında yalnız onun tükenmez bir sesi olduğu için değil, gönlü olduğu için, ruhunda şefkat ve fedakârlık, sabır ve dayanışma gücü bulunduğu için. Şairin ve yazarın ödevi işte bunları yazmaktır."²¹ Cahit Yeşilyurt'un "Onur Siperine Geçerek" yazısında da Faulkner referans noktası olarak alınır. Yeşilyurt'un aktarımıyla, Faulkner'a göre insanlık bir lanete maruz kalmaktadır ve bu lanetin yoğunlaşmasının ardında insanın ruhunu yitirmesi yatmaktadır.²²

Ali Göçer'in takma adı olan Mehmet Kurşun imzasıyla çıkan "Ussal Başkaldırı Tinsel Bağlılık" yazısında edebiyatta zorlukları aşmak, kale duvarlarının ardına varmak için ipe tutunmanın öneminden söz edilirken Camus model olarak alınır. İlk kitabı *Tersi Yüzü*, Camus için hem başlangıç hem de varış noktası olmuştur. Camus'nün yaratıcı üretkenliğinin ardında ilk kitabını hakkıyla yeniden yazmak arzusu yatmaktadır. Camus'nün edebî bir model olarak belirlediği bu

20 Nuri Pakdil, "Edebiyat Dergisi Çevresinde," *Edebiyat*, s. 3 (Haziran 1973): 1.

21 Arif Ay, "İnsana Uzanan," *Edebiyat*, s. 38+33 (Ekim 1977): 8.

22 Cahit Yeşilyurt, "Onur Siperine Geçerek," *Edebiyat*, s. 39+43 (Ağustos 1978): 5.

satırların ardından Camus -şaşırtıcı bir şekilde- hakiki bir başkaldırının Allah'a imanla birlikte olabileceğinin savunulduğu bir anda referans noktası olarak karşımıza çıkar: "Başkaldırma kör de olsa bir çiledir. O zaman başkaldıran insan kutsala saldırıda bulunursa da yeni bir Tanrı umuduyla bulunur,"²³ şeklindeki Camus'nün sözleri Kurşun tarafından başka bir bağlamda yeniden anlaşılmıştır.

Edebiyat yazarlarının Batılı yazarları farklı bağlamlardaki iddialarını kuvvetlendirmek, gerekçelendirmek ya da meşrulaştırmak için referans modelleri ve dolayımlyıcılar olarak nasıl kullandığına dair verilen bu örneklerde çift taraflı bir hiyerarşi işlemektedir. Bir yandan bu yazarlar yukarıya, örnek oluşturacak derecede önemli bir konuma yerleştirilir. Diğer yandan *Edebiyat* yazarlarının asıl ideallerinin yedeğine çekilerek örnek ifade, tavır ve davranışları temellük edilir. Batılı yazarlar ancak kısmi bir hakikate sahiptir. *Edebiyat* yazarlarının bağlandığı mutlak hakikat, diğer her şey gibi Batılı yazarların iktidar derecelerini belirler. Şimdi *Edebiyat*çıların söz konusu Batılı yazarlara mesafelenirken nasıl bir söylemi benimsediğine bakalım.

Kriz ve Korku

Edebiyat'ın eleştirel mesaisinin önemli bir kısmı Batılı yazarları kendi yerel bağlamları yani dönemin Avrupası ile ilişkileri içerisinde konumlandırmaya harcanmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında modernlik deneyiminin aldığı yeni suretler tasvir edilirken, Batılı yazarların kendi bağlamlarına yönelik eleştirilerine yer verilir. Ancak aynı zamanda bu yazarlar bazı durumlarda bu bağlamın ürünü, tarihsel koşullarını aşamayan figürler olarak tasavvur edilir.

Bu bakımdan Emin Ziyaoğlu'nun "Yazarın Biati" yazısı, söz konusu söylemin kurucu yazılarından. Burada, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın durumu edebiyatla da bağıntılar kurularak tasvir edilir. O günün dünyası, krizin ve aceleciliğin arttığı, çemberin gittikçe daraldığının hissedildiği bir tür araf olarak tanımlanır. Gelecekte beklenen korku ile umut arasında mekik dokuduğu bu koşullarda Ziyaoğlu, Batı'nın bekleyişini Godot'yu beklemek gibi yorumlar. Bir çılgınlık sonucu çıktığını iddia ettiği İkinci Dünya Savaşı sonrasında insanlar yitip bir nesil olduklarının ve saçmalığın içinde yaşadıklarını daha iyi anlamışlardır. Bu koşulların yazarlar üzerinde nasıl bir yük oluşturduğunu açıklamak için Ziyaoğlu, Albert Camus'nün yeniden yorumladığı Sisifos mitine başvurur:

23 Mehmet Kurşun, "Ussal Başkaldırı Tinsel Bağlılık," *Edebiyat*, s. 38+46 (Kasım 1978): 3.

Taş yukarlardan yuvarlanıyor. İnsanın omuzlarındaki ağırlık artmaktadır. Bunu en çok 1940 sonrası yazarları duydu. Bağımlı edebiyatla yapılmak istenen, insanı yuvarlanan taşın altında bırakmamak çabasıydı. Yetmedi bu uğraşı. Taşı tutsanız yerine koymanız, yine yuvarlanıyor daha çok hızlanarak. Camus'nün *sisif* efsanesinde anlattığının bir başka biçimde uygulaması.²⁴

Her defasında daha fazla hızlanarak tekerrür eden bir döngüyü yaşamının etkisiyle Batılı yazar, pas tutmuş çağın gideceği yerleri ve buna dair korkuyu edebiyatının merkezine almıştır. Ziyaioğlu'na göre, Kafka'da korku, edebiyata egemen olmuştur; Kafka sonrası Batılı yazarlar ise bu korkuyla savaşmaktadır.

Rasim Özdenören'in "Batının Açmazı" yazısında ise Batılı akılcılığın kendisine özgü bir akıldışılık ürettiği ve bu medeniyetin bu türden açmazları aşacak gücü olmadığı öne sürülür. Bu bakımdan Batılı yazarlar bu açmazın nispeten farkında olan ama hakiki çözümü geliştiremeyen yazarlar olarak sunulurlar. Özdenören varoluşçuluğun o dönemdeki en etkili figürlerinin konumlarını şöyle özetler: Varoluşçuluk Sartre'da ancak ateist bir forma bürünerek insanı sorumluluğa çağırmaktadır. Camus için ise varoluş saçmalıklarla donanmıştır ve yazar, intiharın meşruluğunu ancak insan haysiyetini varoluşun sorumluluğunu yüklenmekle ilişkilendirmesi aracılığıyla reddeder. Zaten, Camus de Batı'nın yeni bir uygarlık yaratmakla yok olmak arasında bir ayrımında bulunduğunu iddia etmektedir.²⁵ Özdenören'in Camus'ye dair bu sözlerine *Edebiyat*'ta sıklıkla atıfta bulunulur.

Özdenören'e göre Batı'nın öncü yazarlarının hakikatin kıyasına gelip o eşiği geçememelerinde dinin önemli bir rolü vardır: "Bir çözüm bulamıyorlar. Yer yer, yaklaşır gibi oluyorlar, ama karanlık bir duvar, bir kara perde, bir mühür, hıristiyanlık, sürekli, görmelerini önlüyor sanki."²⁶ Bu yaklaşımda Batılı yazarlar, dini Hıristiyanlıktan ibaret saydıkları ya da onun zihin dünyasına alıştıkları için hakikati ıskalıyor gibilerdir. Bu koşullarda sürekli arayıp bulamamak, "yaklaşır gibi ol[up] asla ulaşamamak, sürekli bir tatminsizlik duygusu," intihar fikri, kesintisiz sıkıntı, ölüm korkusu Batılı insanın ve yazarın kaderine nakşedilmiş gibi sunulur. Özdenören, Faulkner'in görüşlerini kendi konumunu meşrulaştırmak için kullanır: "[Faulkner'a] göre, batının genç yazarlarıncı, artık, ruhun meseleleri unutulmuştur, genç yazar, *korkmanın alçakça bir şey olduğunu* ve yüreğin eski evrensel doğrularını

24 Emin Ziyaioğlu, "Yazarın Biati," *Edebiyat*, s. 4 (Mayıs 1969): 1.

25 Rasim Özdenören, "Batının Açmazı," *Edebiyat*, s. 19+5 (Nisan 1972): 1.

26 Özdenören, "Batının Açmazı," 1.

yeniden öğrenmelidir.” Ancak Özdenören, korkunun kuruculuğu bakımından aynı fikirde olduğu Faulkner’ın, önerisinin “nasıl, hangi araçlarla, hangi ölçüyle”²⁷ gerçekleşeceğine dair sorulara cevabının olmadığına işaret eder.

Arif Ay’ın “Döngüde Kalanlar” yazısında da aynı tartışma başka yazarlarla devam ettirilir. Ay’a göre, Saint-Exupéry çağından tiksindiğini belirtirken; Camus, İkinci Dünya Savaşı sırasında, büyük umut beslenen yeni düşüncelerin bazı insanların daha iyi öldürülmesinden başka bir şeye hizmet etmediğini, yaşanan kıyımların Avrupa’nın iflasına işaret ettiğini vurgulamaktadır. Makine çağı, kalbin yerine dinamonun, beynin yerine motorun geçmesi Saint-Exupéry’yi çağından tiksindirirken; toplu ölümler Camus’ü saçma düşüncesine ulaştırmıştır. Korkunun egemen olduğu Avrupa’yı Ay şöyle tasvir eder:

Evet, uyumsuzluğun çocuğu Avrupa gerçekten hastaydı. O, *korkuyu bile hissetmeyecek denli* hastaydı. Onun, kendine, daha doğrusu aklına olan sonsuz güveni hastalığının başlıca nedenlerinden biriydi. Bu sonsuz güven onu, Tanrı’nın özgürlük veren buyruğuna götüreceği yerde makinanın, yani aklının putuna tutsak kıldı. Artık o, makinanın bir parçası, bir dişlisi ya da bir vidasıydı.²⁸

Avrupa, korkuyu bile hissetmeyecek derecede patolojik ve mekanik bir eksiklikle tasvir edilirken; Saint-Exupéry ve Camus gibi yazarlar, bu eksikliğin ürettiği ve üretebileceği yıkımdan korkan, egemenlerin gafil olduğu korkuyu bizzat hisseden figürler olarak öne çıkarılmaktadır.

Mehmet Kurşun’un “Yaşama Mazgallarının Arkasından Bakan İnsanlar” yazısında bu bağlam Camus’nün *Caligula* oyununa atıflarla tartışmaya açılır. Modern koşullar insana “korku, savunma, öfke üçleminin çarpıklığı içinde[n]”²⁹ geçen tek yönlü bir yol dayatırken; yaşamını sürdürebilmek için tek çıkış yolu olarak da öldürmeyi sunmaktadır. *Caligula*’da dile getirilen “kendini avutmanın en iyi yolu, başkalarına acı çektirmektir” sözünden güç alarak Kurşun, korku ve öfkeyi birbirine bağlar: “Birer korku birikiminden başka nedirki insanların sürekli ensesinde duyduğu denenmemiş bomba yığınlarının doğurduğu ürperti. Büyüyen korku acı bir öfkeye bırakıyor yerini.”³⁰

27 Özdenören, “Batımın Açmazı,” 1.

28 Arif Ay, “Döngüde Kalanlar,” *Edebiyat*, s. 18 (Temmuz 1976): 1.

29 Mehmet Kurşun, “Yaşama Mazgallarının Arkasından Bakan İnsanlar,” *Edebiyat*, s. 38+28 (Mayıs 1977): 7.

30 Kurşun, “Yaşama Mazgallarının Arkasından Bakan İnsanlar,” 7.

Cahit Yeşilyurt'un "Ortak Bir Dil Oluşturmak" yazısında da Albert Camus'nün *Caligula* oyunu gündeme gelir. Yeşilyurt'a göre emperyalizm yayıldıkça her kesimden insanda zulüm arzusu artmaktadır. Küresel şiddet mikro boyutlarda da şiddeti tetiklemektedir. *Caligula*, evrenselleşip bu koşulların simgeleştiği bir metin hâline gelmiştir. Yeşilyurt, *Caligula*'nın şu sözlerinde mevcut şiddetin mantığını görür: "Öldürmediğim an, kendimi yapayalnız olarak duyumsuyorum. Canlılar yeterli olmuyor evreni canlandırmaya, can sıkıntısını def etmeye. Tümünüz yanımda olunca, dönüp bakamayacağım denli bir boşluğu duyumsatıyorsunuz bana."³¹

Bu bölümde betimleyip yorumladığım örnekler *Edebiyat*'ın gönderme yapılan Batılı yazarları aynı temalar üzerinden hem önemsediklerini hem de eksik bulduklarını göstermektedir. Batı'nın geniş kesimlerinin gafil olduğu noktalarda farkındalıkları yüksek olan bu yazarlar ahlaki dikkatleri ile öne çıkarken bu sorunu aşacak, kendi tarihselliklerini devre dışı bırakacak çözümler üretememektedir. Söz konusu yazarlar Batı'nın ürettiği korku, öfke ve şiddet sarmalının özenli gözlemcileri olarak yüceltilirken ideale uzaklıkları, hiçbir zaman yeterince kavrayışlı olamamalarıyla da yerilmektedirler.

Umut, Mistik İnsan ve Biat

Öfke ve şiddetle de iç içe geçmiş korku ikliminde yaşayan, bu iklimi tespit edip kayda geçiren ama tamamen aşamayan Batılı yazarların temel eksikliği, *Edebiyat* çevresinde umutsuzluk olarak görülür. "Yazarın Biati"nda Emin Ziyaioglu, Batılı yazarların kamusal alandan çekildiğini, halkla bağlarının koptuğunu ifade ettikten sonra kendi konumlarıyla onları karşılaştırır. *Edebiyat* çevresindeki yazarlar korkuya değil umuda ve onunla bağlantılı olarak ülkü ve eyleme yönelmiştir. Henüz gerçekleşme de *Edebiyat*çılar eylem ve yazıyı iç içe geçirecek meydanlara, halkların yüreklerine doğru ilerlemeyi hedeflemektedirler.³²

Batı ile *biz* arasında kurulan korku ve umuda dayalı bu karşıtlık bakımından kapitalizmle komünizmin kayda değer bir farkı bulunmamaktadır. Ziyaioglu'na göre kapitalizm de komünizm de insanın "kendi ruhuna ve onun belirtilerine"³³ yabancılaşmasına, kutsal emeğin çiğnenmesine yol açmaktayken *Edebiyat*çılar

31 Cahit Yeşilyurt, "Ortak Bir Dil Oluşturmak," *Edebiyat*, s. 38+37 (Şubat 1978): 5.

32 Ziyaioglu, "Yazarın Biati," 1.

33 Ziyaioglu, "Yazarın Biati," 1.

kendilerini “MUTLAK DÜZEN”in savunucuları olarak konumlandırmakta ve “varoluş hikmetini” yeniden anlatmak için yazmaktadırlar. Mevcut insan modellerinin karşısına mistik insanı çıkarmaktadırlar:

Kapitalizmin ve marksızmin bir *bencillik öfkesine* dönüştürdüğü insanın karşısına *mistik bir insan* çıkarmanın vakti geldi. Mistik insanın gereğini yaza yaza mistik insan *sökün ettirilir*. Hiç kuşkusuz çağ kurtulacaksa, bu isteniyorsa, *yeni yazarlarla* akin edecek olan yeni insanların dönemi de başlayacaktır. Bu yeni insan savaşı olacak, ama savaşa yönelmeksizin yenileyecektir çağını ve edebiyatını.³⁴

Burada mistik insanın olgudan çok bir çağrı olması önemlidir. *Edebiyat* ile yoldaş olan yeni yazarlar sayesinde mistik insan ete kemiğe bürünecektir. Yazı yoluyla böyle bir özne konumu celp edilmektedir. Yazının kurtarıcılığına dayalı bir umut ve müstakbel mistik insan beklentisi *Edebiyatçıları* Batılı yazarların önüne geçirmektedir. Batılı yazar Sisifos misali taşla uğraşırken Ziyaioğlu’nun ideal yazarı taşı yerine koymayı, bu döngüyü kırmayı sorumluluğu bilir. Batılı yazar da bu sorumluluğu hissedip angaje, yazıdaki ifadeyle “bağımlı edebiyat” fikrini geliştirmiştir ancak Ziyaioğlu’na göre *biat* olmadan bağımlı edebiyat da taşı yerine koyamayacaktır. *Biat* derken kastedilen, mutlak varoluşa inanmak, mutlak kitapla şartlanmak, mutlak düzene yürekten bağlanmaktır. *Edebiyatçıları* kendilerini bu şekilde *biat* eden yeni bir edebiyatın öncüleri olarak görmektedirler: “Toprağa bağlılığın, yerliliğin tarihten yansıyan sorumluluklarını bir *savaş teçhizatı gibi kuşanan YENİ İNSANLAR*sa edebiyatı Mutlak Kitapla şartlayarak *biat* bilinci tazelemektedirler. İnsanın çağdaki trajedisini ancak *biat* durdurur.”³⁵

Ziyaioğlu’nda Sartreci bağlanma edebiyatını aşacak bir model olarak “*biat* eden edebiyat”ı öne çıkarılırken; Rasim Özdenören’in “Batının Açmazı” yazısında da Sartre ve Camus onaylandıklarında bile eksiklikle malul olarak sunulur. Sartre’in bunalımın kaynağını seçememekte bulmasını, Camus’nün Batı’nın ölüm kalım savaşı içinde olduğunu vurgulamasını haklı bulan Özdenören, Camus’nün Batı insanını “deliklerine kapanmış bir köstebek gibi” tasavvur etmesine gönderme yaparak Batılı yazarlar ve insanlar için çıkış yolu olarak İslâm’a işaret eder:

34 Ziyaioğlu, “Yazarın Biati,” 1.

35 Ziyaioğlu, “Yazarın Biati,” 1.

Öyleyse, çıkarsınlar başlarını *köstebek yuvalarından* ve *mahkûmu oldukları umutsuzluktan* bir silkelensinler. Güneşin doğduğu yöne doğru, yeni bir arama gezintisine çıksınlar. Orada, Allahın, insana, ezeli ve ebedi bir lütuf olarak indirdiği bir 'öğreti' bulacaklardır belki.³⁶

Böylelikle Ziyaioğlu'nun *biatına* Özdenören'in mutlak öğreti olarak İslâm'ı eklenmekte, biata dayalı İslâmi bir varoluş, ideal edebî ve insani model olarak vurgulanmaktadır.

Nuri Pakdil'in İtalyan Türkolog Anna Masala (ö. 2015) ile söyleşi³⁷ de bu tartışmalar ekseninde gerçekleşir. Klasik İslâmi edebiyatlara hayran olan her iki taraf bu edebiyatın nasıl bir "Türk tipi" ürettiğini konuşurken Pakdil, Türkiye'deki modern edebiyat serüveninin bu tipi bozup bozmadığını merak eder. Masala ise bu soruyu cevaplamak için henüz erken olduğunu ama bu edebiyatın Ionesco ile Karagöz'ün arasından neşet eden yeni bir edebiyat potansiyeline sahip olduğunu düşünmektedir. Masala'nın kesişimlere, yaratıcı karışımlara daha açık cevaplarına karşılık Nuri Pakdil karşıtlığı daha keskin kuran yorumlarda bulunarak soruları sorar. Bu makalede gösterildiği gibi Ionesco, Pakdil için de önemli bir figür olmakla birlikte Karagöz ve Ionesco'nun iç içe olduğu bir melezlik Pakdil'i heyecanlandırmaz. Onun mutlaklık kavrayışı içerisinde Ionesco bir referans noktası ya da dolayımlyıcı olarak kullanıldığında bile aradaki mesafe korunmalıdır.

Metafiziksizliği dünyanın ve edebiyatın temel sorunlarından addeden Pakdil, metafiziğin hem dünya hem Türk edebiyatında geri planda kalmasını, yazarların metafizik çizgiden uzaklaşmasını da Ionesco'yu referans olarak tartışır. Ionesco *Présent Passé Passée Présent* eserinde "[m]odern yazarların metafiziği kabul etmeyişlerini, 'metafiziğin bizi Tanrı'ya götürebilmesine' bağlar."³⁸ Ionesco'nun bu yazarları "hepimizin bir parçasını oluşturduğumuz bir gücün, bir evrensel enerjinin ötesine bakmamakla" suçladığını belirten Pakdil, modern metinlerin insanların içlerini allak bullak edememesini, bu yazarların hep dışarıklıklı kalmalarını bu metafiziksizliğe bağlar. Pakdil'e göre, metafiziksizlik ve makinede eriyiş Camus'yü inkâra ve saçmaya götürürken; Saint-Exupéry metafiziğe duyulan ihtiyaca işaret etmiştir. Ionesco'da bu işaret alay ve eğlenceyle karışık gerçekleşirken; Beckett'te kırılarak dönüştürerek icra edilir.³⁹

36 Özdenören, "Batının Açmazı," 1.

37 "Anna Masala ile Konuşma," Anna Masala - Nuri Pakdil söyleşi, *Edebiyat*, s. 9 (Ekim 1975): 1-2.

38 "Anna Masala ile Konuşma," 2.

39 "Anna Masala ile Konuşma," 2.

Aynı sayıda yer alan Nuri Pakdil'in "Bir Yazarın Notları" yazısında da Saint-Exupéry insanın iç dünyasına girmeye çalışan ama ayakları tam anlamıyla yere basmadığı için bunu başaramayan bir yazar olarak çizilir. Sartre'ın varoluşçuluğu ise "insanın iç dünyasına giremeyişin, hep dışta, hep kabukta kalışın simgesi"⁴⁰ addedilir. Pakdil'e göre ateist yazarlar, orada iflas edeceklerini sezdikleri için insanın iç dünyasının gizemli labirentlerine girmekten sakınmışlardır. Batı'nın öncü ve eleştirel yazar ve düşünürlerinin tam anlamıyla başaramadıkları bu içsellğe nüfuz etmek, çağın tanığı olmak için zorunludur: "Her durumda bir olanak var elimizde: insan ruhunun derinliğine inerek çözümlemeler yapmak, ara vermeden, sabırla çözümlemeler yapmak."⁴¹

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın ve Cumhuriyet sonrası Türkiye'nin koşullarına sıklıkla atıfta bulunarak tarihselleştirilen ve bağlamsallaştırılan edebî ilişkiler, odağa *Edebiyat*'ın projesi geçtiğinde içsellikle kuvvetli bir şekilde irtibatlandırılmıştır. İdeale, istikbale, umuda yönelmekle içsellüğün kurucu rolüne dikkat çekmek bir aradadır. Batılı yazarları kuşatan korku, öfke ve şiddet sarmalı onların içsellikle çok-katmanlı bir ilişki kurmalarını engellemiştir.

Edebiyat'ın yazarları belirli aralıklarla bir araya gelip Nuri Pakdil'in bir sözünden yola çıkıp o sözü tartıştıkları toplantılar düzenlemektedir. Farklı fikirlerin karşı karşıya geldikleri bir ortamdan çok Pakdil'in düşüncelerinin değişik konumlardan farklı bakış açılarıyla yorumlanmasının söz konusu olduğu bu toplantılarda da Batılı yazarların asli kayıpları da söhbete konu edilir. *Edebiyat*'ın Ekim 1977 sayısında Şaban Özdemir, Ali Ulvi Temel, Arif Ay ve Turan Koç'un katıldığı "Toplantı" başlıklı oturum,⁴² Nuri Pakdil'in *Biat II* kitabından alınmış olan "Konu yandı konumu çıktı insanın ortaya, insanın içi dışı yandıktan sonra," şeklindeki sözlerinden yola çıkmıştır. Burada, Ali Ulvi Temel, Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam*'ında da sıkça bahsi geçen tutamak sorununa işaret eder: Günlük yaşamın, ev işlerinin, makine düzeninin oyalayıcılığının karşısında sağlam bir tutamak arzusu önemlidir ancak düzen eşyalar aracılığıyla oyalayıcılığımı daha da artırmaktadır. Temel'e göre Beckett'in ve Ionesco'nun edebiyatının önemsedığı izleklerden biri budur:

40 Nuri Pakdil, "Bir Yazarın Notları," *Edebiyat*, s. 9 (Ekim 1975): 5.

41 Pakdil, "Bir Yazarın Notları," 5.

42 Şaban Özdemir ve öte., "Toplantı," *Edebiyat*, s. 38+33 (Ekim 1977): 1-2.

Samuel Beckett'in Mutlu Günler adlı oyunundaki bayla bayan bir eşya yığınının arkasında görünmez olurlar oyunun bir yerlerinde. İnsan bu yığınağı nasıl aralayacak? Nasıl çevrenini genişletecek bir yol bulacak? Ionesco bu yığınağın arasındaki insanla, bu kerte canla başla katıldıkları böylesi ilişkilerin ortasındaki insanla kurduğu ilişkiler arasına bir kahkaha yerleştirir sanki *bir bomba yerleştirir gibi*.⁴³

Beckett ve Ionesco sezgileri ve edebî kudretleri bu hayati meseleye temas edebilmişken alıntıda da görüldüğü gibi cevapsız sorular ya da tartışmanın ortasına bomba misali kahkahalar bırakırlar. Arif Ay ise bu eşya arzusunun ardında mistik insanın kaybını görür. İnsanlar hayatlarındaki gizemi yitirmiştirler. Artık gizem yalnızca öte dünya ile ilişkili bir şeymiş gibi algılanmaktadır. Hâlbuki Ay'a göre gizem, toplumun ve yaşamın içinde olma, canlı kalma ile ilişkilidir. Bu bakımdan toplumsallıkla gizemi birleştirdikleri için Mevlâna ve Yunus Emre örnek kişilerdir. Böylelikle *Edebiyat*'ın önerdiği mistik insan modelinin içsellikten ibaret olmadığı, bu modelin bu dünya ile öte dünyayı, gerçeklikle gizemi, toplumsallıkla içselliği buluşturan bir düğüm noktası olduğu öne çıkar.

Bir başka söz alışında Arif Ay, Camus'den İslâm'a uzanan bir düşünce hattı kurmaktadır. Camus'nün önce inkâr ve saçmayı ele alıp bu düşüncelerle kozlar paylaşılmalı anlamındaki sözüne katılarak savaş sonrası Batı insanının bu hesaplaşmayı yapabilmesi için yeni bir düzenin gerekliliğini vurgular. Bu düzen de "usu yenilerken bilinci yenilerken kalemi de açar." *Kuran*'ın zamanı tanıklığa çağırması, insana varoluş nedenini, seçimin önemini, "insanın kendi kendini kurduğunu" anlatmasıyla insanın kutlandığını, özgürlüğün övüldüğünü öne sürer.⁴⁴

Turan Koç ise sorunu –Sartre'ı örnek vererek– insanın tanrılaştırılmasında bulur. İnsanın sınırlılığı birlikte gerçekleştirilen bu düşünce işleminin sonucunda, Koç'a göre, insana, hiçlikten, bulantıdan, sıkıntıdan başka yol kalmamıştır. Aşkın olanla, deney ötesi ile bağını koparmış olan insanlığın şu soruları cevaplaması mümkün değildir: "Kendi sınırlarımı ne ile, kiminle belirleyecektir? Varoluş bilincimizdeki tevekkül özgürlüğünü, sabrın genişliğini nereden devşirecektir? Bir tutamağı dayanağı yoksa korkunç bir boşlukta değil midir?"⁴⁵

43 Özdemir ve öte., "Toplantı," 1.

44 Özdemir ve öte., "Toplantı," 1.

45 Özdemir ve öte., "Toplantı," 1.

Ali Göçer, İbrahim Gafarlı, İbrahim Demirci ve Fuat Altınsoy'un katıldığı "Toplantı" başlıklı bir başka oturumda⁴⁶ ise bu sefer Nuri Pakdil'in *Biat I* kitabından "Bir ulusun, bir Devletin varoluşu, mutlaka bir temel kitaba, bu temel kitapla şartlanmış düşünceye, eyleme bağlıdır." sözünden yola çıkılır. Bu minvalde Fuat Altınsoy, sanatçının insanlığa katkısının olabilmesi için "Tanrı'ya inanmak zorunda"⁴⁷ olduğundan söz eder. Sanatçıyı öğretisini ulaştırıran ve en çok sorumluluk yüklenen kişi olarak tanımlayan Altınsoy, insanla çatışan sanatçıların yenildiğini ifade eder. Avrupa dünyası kriz içindeyken, Batılı sanatçılar hâlâ Greko-Latin öğretisinin kalıntılarını sürdürmektedirler. Bu da onların eserlerinin ancak kısmi bir geçerliliğe, nispi bir etkiye sahip olmalarına yol açmaktadır.

Ali Göçer de Camus'nün kendine yabancılaşmış figürü Mersault'nun kısmen yazarı yansıttığını, Sartre'in *Bulanık*'sının "ağır bir çılgılık" olduğunu, Beckett'in Godot'sunun da "belirlenmemiş bir umut" ima ettiğini vurgular. Batı gençliğinin mevcut krizi, Batılı yazar ve sanatçının sorumluluğu hiç ya da yeterince hissetmemesinden kaynaklanmaktadır. Göçer'e göre sorumluluk da öncelikle insanı kuran öğretiyeye yani İslâm'a olmalıdır.⁴⁸

İbrahim Demirci, Neruda'dan yaptığı alıntılarla döneminin yazarlarına daha şiddetli eleştiriler getirir. Neruda, daha önce yaşadıklarını nafîle bulduğu, yeni bir başlangıcın arifesinde hissetmektedir kendini. Doğum sancıları çeker ya da huzur bozucu ve kaygı verici bir metafizik korkunun karşısındaymiş gibidir. Demirci, burada bir kaçış görür: "Öyle edilgen bir tutum ki bu, insanın yeryüzünde yaratıkların en üstünü, en onurlusu kılınmasının, bir sorumluluk yüklenmesini nedenleyen usun, düşünme yetisinin gerçek işlevinden nasıl kaçtığını göstermektedir bize."⁴⁹

Arif Ay, "Öncü Edebiyat" yazısında insanlığın uygarlık adı altında kendisini hapsedmesinden, yeryüzündeki çıkışsızlıktan ve sorunlardan söz ederken Ionesco'nun 1972'de Salzburg'da yaptığı bir konuşmadan destek alır. Burada Ionesco, yeryüzünün cehennemleştiğine işaret ederken yüzyıl başında olumlu zannedilen tüm gelişmelerin felaketlere yol açtığını, mevcut durumda temelsizliğin, şiddetin, baskının ve çözümsüzlüğün hâkim olduğunu vurgulamaktadır.

46 Ali Göçer ve öte. "Toplantı," *Edebiyat*, s. 38+34 (Kasım 1977): 3-4.

47 Göçer ve öte. "Toplantı," 3.

48 Göçer ve öte. "Toplantı," 3.

49 Göçer ve öte. "Toplantı," 4.

Yazı boyunca Antonin Artaud ve August Strindberg gibi yazarlara da gönderme yapan Ay, mevcut durum ve sorunlarla baş edebilecek öncü edebiyatın “insanın yaratılış gizinden kaynaklan[ması]” gerektiğini savunmaktadır. Bu edebiyat dar anlamıyla siyasetin, gündelik çekişmelerin dışındadır ama tüm insanlığa, onları kategorize etmeden seslenir ve herkes umurundadır. Bunun için de öncelikle Allah’a inanarak yazarın arınması gerekmektedir: “Haksızlığın da zulmün de kaynağında yadsımacılık vardır.”⁵⁰

Rasim Özdenören’in “Çözülme” ve “Çatışma” öykülerine, Nuri Pakdil’in *Umut* oyunuyla birlikte odaklanan İsmail Kıliloğlu’nun “Zaman Döne Döne” yazısında ise Sartre eleştirisi söz konusudur. Batılı krizin aşılmasında Sartre’in varoluşu özden öne koymasının da rolü olduğunu belirten Kıliloğlu, varlığın özü mutlak bir biçimde kuramadığını, kurulduğu sanıldığında şartların ani değişimiyle varlığın yıkılıp hiçliğin zafer kazandığını iddia etmektedir. Sahih bir öze bağlanan için bu şartlar geçerli değilken Sartre’cı yaklaşım yanlışlıkla maluldür:

Sartre’in insana yönelişi şartların olasılığıyla sınırlı, dahası onların varlığına sıkı sıkıya bağlı olduğundan sonuçsuz kalmaya önceden mahkumdur bu yüzden: varlık nesnelerin şartlandığı tuzaktan kurtulamıyor. Ama öz kendi oluşumu gereği varlığı kurarken, onun gereksindiği şartları da hazırlıyor. Çünkü *Tanrı ışığının ilk yansıdığı özdür* de ondan.⁵¹

İshak Yetiş’in “Yıldırım” yazısında yazar şehir dışına çıkışını, toprağa kavuşmak üzere oluşunu anlatırken Faulkner gelir aklına. Ondaki toprak anlatımının ve toprakla olan bağın benzersizliğini vurgularken; hem ayağının yere basmasına hem de “kırıp dökeni kırıp döktüğünü birleştirmeye çabalayan” bir yazar oluşuna değinir. Hâlbuki diğer yazarlarda bu yan eksiktir: “Oysa günümüz yazarlarını okurken hep bir *kanadı kırık kuş imgesi* canlanıyor gözümün önünde. *Metafizik eksikliği* (mi)? Sarsıntılar, sendelemeler: doğum kontrolü, doğum yok. Oyun bir türlü kurulamamıştır: kördüğüm: gelip gelip takılıyor. İktidar boşluğu: insanlarda, toplumlarda. Giderek *iktidarsızlık*: tinsel, tensel.”⁵²

Farklı yıllardan ve yazarlardan getirdiğim örnekleri birlikte düşündüğümüzde mutlaklık ve kısmilik arasındaki ayrımın *Edebiyat* dergisi bakımından kurucu bir işlevle donatıldığını söyleyebiliriz. İlk planda mutlakla batıl arasında keskin

50 Arif Ay, “Öncü Edebiyat,” *Edebiyat*, s. 38+49 (Şubat 1979): 3.

51 İsmail Kıliloğlu, “Zaman Döne Döne,” *Edebiyat*, s. 1 (Şubat 1975): 1.

52 İshak Yetiş, “Yıldırım,” *Edebiyat*, s. 38+67 (Ağustos 1980): 1.

bir ayrım vardır. *Edebiyat* yazarları mutlak hakikate şeksiz şüphesiz inanmaktadırlar. Diğer tarafta da yanlıgıda olanlar vardır. Mutlak yanlıgıda olanlar değışik dönemlerde “düşman yazarlar” olarak anılsa da bu makalenin bağlamında asıl önemli olan hakikatle kısmen ilişki kuranlardır. Makale boyunca atıfta bulunulan Avrupalı yazarlar kısmi bir hakikate sahip figürler olarak hem övölüp hem eleştirilmektedir. Korkunun egemenliğinde Beckett’in eserleri belirsiz bir umut vaat etmeleriyle hem kıymetli hem de eksiktirler. Batı’nın nispi koşullarına göre iyi ama mutlak düzenin ideallerine göre kemalden uzaktır bu figürler.

Nuri Pakdil’in Ionesco’nun “Başkaları Gibi Düşünmeme Yürekliği Göstermek” yazısını sunuşunda⁵³ dile getirdiği tespitler *Edebiyat*çının mistik insanın mutlak ve ideal edebiyatının gözünden Batılı öncü yazarlara baktığında hissettiklerini ele verir. Pakdil, yine bu metni neden çevirdiğine dair gerekçelerini açıklar: Ionesco’nun “görüşlerine, savlarına, saptayımına tümünden katıl[maz]” hatta kendisinin çürümüş bulduğu Avrupa fikrini Ionesco’nun hâlâ savunmasını, hangi gerçekten yola çıktığını belirtmemesini eleştirir. Pakdil, Ionesco, Sartre ve sıklıkla çevirdiği, sözünü ettiği başka yazarlara ilgisinin ardındaki temel motivasyonu şöyle açıklar: “[B]enim öğretime dayanarak yaslanarak yeryüzüne baktığımda, sanatçıların, yazarların hep *bir yerlerinin kanadığını* duyumsuyorum, *açıklayamadıkları bir yerlerinin*.”⁵⁴ Burada hiyerarşik bir merhamet söz konusudur: Pakdil öğretisi sayesinde bu yazarların, kendilerinin bile açıklayamadıkları acılarını görebilmekte ve onlara bir tür şefkat duymaktadır. Yukarıdaki birçok örnekte olduğu gibi, bu yazarların mutlak hakikatten, İslam’dan uzak olmaları kanamalarının, acılarının, kısmiliklerinin nedeni olarak ima edilir.

Metne Yaklaşma Tarzları

Görüldüğü üzere *Edebiyat* ile Batılı öncü yazarlar arasındaki ilişki ve gerilim hatları makro ölçeklerde işlerken, edebiyat ile tarihsel bağlam, din, düşünce, politika, toplum ve içsellik kesişiminde oluşan hatlarda yazarlar ve eserleri dolaymlanarak, temsili değerlere indirgenerek düşünölmektedir. Bununla birlikte *Edebiyat* dergisinde edebî metinlere yakından bakılan anlara odaklanıldığında, söz konusu ilişki ve gerilim eksenlerinin metinle eleştirmen arasındaki mesafe azaldığında hangi suretlere büründüğü de önemlidir.

53 Nuri Pakdil, “Birkaç Söz,” *Edebiyat*, s. 38+33 (Ekim 1977): 3.

54 Pakdil, “Birkaç Söz,” 3.

Edebiyat dergisinde belirli bir edebî metnin eleştirel analizini içeren yazılara rastlanmaktadır. Ancak bu yazılar, çoğunlukla başta Nuri Pakdil olmak üzere *Edebiyat*çıların metinleri üzerinedir. Bunların önemli bir kısmı da ya *Edebiyat*'ta çıkmıştır ya da *Edebiyat* Dergisi Yayınları'ndan yayımlanmıştır. Bir grubun kendi mensuplarına yönelik gerçekleştirdiği bu eleştirel dayanışma kıymetli olmakla birlikte orijinali Türkçe olmayan eserler hakkında değerlendirmelere pek az rastlanır. Batılı yazarlar birinci bölümde gösterildiği gibi bir yazıda referans noktası olarak belirir. Alıntı ya da yeniden söyleme aracılığıyla bu yazarların fikirleri yazının akışına yerleştirilir. Onların metinlerinin derinlemesine eleştirilmesi pek yaygın değildir. Bu bölümde metinlere daha çok yaklaşılan anlara odaklanarak şu ana kadarki tartışmayı bu yaklaşma çabası içinde de değerlendireceğiz.

Nuri Pakdil'in Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* kitabında yer alan "Çatışma" öyküsünü analiz ettiği "Çatışma'ya Bir Yaklaşım Denemesi" yazısında Camus yine bir referans noktası olarak karşımıza çıkar ama bu sefer edebî bir ilkeye atıfta bulunmaktadır: *Uyumsuz Yaşama* eserinde Camus'nün, öykü anlatan metinlerin karşısına kendi evrenini yaratan metinleri, tezli romancıların karşısına da filozof romancıları koyduğunu öne sürerken Pakdil, Rasim Özdenören'i de kendi evrenini kuranların safına, Camus'nün verdiği Balzac, Dostoyevski, Malraux örneklerinin yanına kaydeder.⁵⁵

Emin Ziyaoğlu'nun Mart 1975 tarihli "Değirmeler" metninde ise bu sefer benzer bir nedenle Ionesco referans noktası olmuştur: *Kıral Ölüyor* oyununun kişilerinden Mari'nin "Genç kuşaklar evreni genişletirler," sözünün etkisinde kalan Ziyaoğlu, evrenin genişlemesiyle birlikte genişleyen evreni algılama becerisini de önemli bulur ve bu becerinin sorumlulukla kazanıldığını öne sürer. Bu türden ilkelerle yazılmış metinler insanın içindeki "bozbulanıklığı" dağıtmaktadır.⁵⁶

Edebiyatın biçim ve izlek düzlemlerinde icra ettiği şeyin yeni evrenler kurucu, mevcut evreni genişletici ve algılama kapasitelerini artırıcı niteliği, Camus ve Ionesco aracılığıyla dile getirilirken hem *Edebiyat*'ta yer alan hem de önemsedikleri yazarların ortaya koydukları metinlerin nasıl bir etkide bulunduğu dair yazılara da yer verilir.

Cahit Yeşilyurt'un "Çöl Uzakıkça" yazısında manevi çölleşme ele alınırken Albert Camus'nün *Sürgün* kitabındaki bir öykü –sık sık alıntılar yapılarak– çöl

55 Nuri Pakdil, "Çatışma'ya Bir Yaklaşım Denemesi," *Edebiyat*, s. 1 (Şubat 1975): 2.

56 Emin Ziyaoğlu, "Değirmeler," *Edebiyat*, s. 2 (Mart 1975): 1.

tartışmasına dâhil edilir. İnsanlığın çöle sürülüşün anlatımı gibi tasavvur edilen öyküde kendisine yabancılaştırılan, uygarlığından koparılan, efendiler tarafından tahakküm altına alınan vaktiyle çölleştirilmiş insanın karşı-hareketinin, kımıldanışının izlenebileceği iddia edilir. Ancak efendiler tarafından çeşitli putlarla bu kımıldanış engellenmeye çalışılmaktadır. “[İ]mgesi belleğime ve şimdi de umuduma demirle dağlanmış”⁵⁷ ifadesiyle anlatılan put, çölleşmenin sürmesini sağlamaktadır. *Edebiyat*’ın yaygın kavram dağarcığının işlediği bu metinde Yeşilyurt’un kendi dünya görüşünü sunuşu şaşkıncı olmamakla birlikte bunun bir öykünün işleyişini göstererek, metinle diyalog kurarak yapılması önemlidir.

Davut Dağ’ın “Hepsi de Bir Sürgünü Yaşamaktadır” yazısında ise James Joyce bir referans noktası olarak öne çıkmaktadır. James Joyce’un *Sürgünler* eserinde oyun kişilerinden biri şöyle der: “Bütün yontular ikiye ayrılır: Biri; ‘nasıl yıkılacağım’ der. Öteki de; ‘benim günümde gübre yığımı öyle yüksekti ki.’ Böyle der ikincisi.”⁵⁸ Dağ’ın yazısının önemli bir kısmı Joyce’un bu muam-malı sözünün yorumlanmasından, Dağ’ın bağlamına aktarılmasından ibarettir. Oyunda bu sözün söylendiği kişi, kendisinin heykelinin ikinci tür heykeller gibi olmasını istediğini ifade eder. Kendi deneyiminde ve dünyada sahtelik egemenken, ilişkilerin içeriğinde insan yokken nasıl yıkılacağım endişesini boşuna bulmaktadır. Dağ’ın yorumuna göre oyun kişilerinin hepsi ve onların temsil ettiği Batılı insanlığın mensupları bir sürgünü yaşamaktadır. Kimsenin bir başkasına içtenlikle yaklaşmadığı, herkesin birbirine kapandığı, sürgünlüğü çoğaltan bir ortam söz konusudur. Dağ, oyunda sözü edilen olguyu işkenceci olarak tasavvur etmektedir. İlk yontu, kendi yıkımını, gelecekte başına gelecek felaketi bir karabasan gibi yaşamaktadır. İkinci yontu ise gelecekte çok geçmişle bağlantılıdır: Fosilleşmiş insanın ürettiği bu yontu, insanın kendi kendine ettiği zulümlerin bir sonucu olarak gübre yığımına dönüşmüştür.

Hem Yeşilyurt’un hem Dağ’ın yazılarında sürgünlüğün ilişki kurulan metinlerin başlıklarına yansiyacak derecede önemli bir izlek olduğuna dikkat edelim. Egemenlik ilişkileri, geçmişin ve geleceğin şimdiki zamana etkileri, otantik varoluş imkânının kaybı gibi noktalarla öykü ya da söz açılmaktadır. Turan Koç’un “İnsanlığın Durumu” yazısında ise insanın mevcut konumunun analizi Kafka’nın *Şato* metninin yorumuyla iç içe geçer:

57 Cahit Yeşilyurt, “Çöl Uzdıkça,” *Edebiyat*, s. 38+34 (Kasım 1977): 10.

58 Davut Dağ, “Hepsi de Bir Sürgünü Yaşamaktadır,” *Edebiyat*, s. 38+28 (Mayıs 1977): 4.

Şato'da (düzeni yönetenler) neler döndüğünü hiç bilmiyoruz. Bunun yanında Şato ile de bağlantılarımız var, ilişkilerimiz sürüyor. Yani, Şato'nun şato oluşunda bütünleyici parçayız. Hem hiç ondan değiliz, hem de onun kendisiyiz. Bu durumun yaşamımızdaki karşılığı da şu: bir yandan sürdürmek zorunda olduğumuz, yani, öyle görünmek zorunda olduğumuz ilişkilerimiz, başkalarına, dışarıda olana göre yaşadıklarımız var; bir yandan da 'kendiliğimiz' olan, ama açığa çıkmasına olanak tanınmayan kişiliğimiz, ben'imiz, kendimize göre yaşayışımız var. İkisinde de bulunduğumuz, ikisini de yaşadığımız bu iki dünya arasındaki uzaklık ise oldukça açık. Bütünüyle ne birini yaşıyoruz, ne de ötekini. Ne kendimiziz, ne de kendimiz değiliz gibi bir durum. Hem kurbanız, hem de cellat. Ağlatı, bu iki kimliğimiz, yaşadığımız bu iki ayrı dünya arasında geliyor. Artık 'trajedinin' oynandığı yer de biziz, oynayan da, seyreden de. Konumumuz bu.⁵⁹

Şato metnini iktidar ve öznelikle kurulan eşikte bir ilişkinin alegorisi olarak yorumlayan ama aynı zamanda bu kuruluşun eğretiliğine işaret eden bu yorumlar, *biz* diliyle ifade edilmesi bakımından da ilginçtir. *Edebiyat*'ta genellikle onların çelişkilerinden bahsedilirken burada Koç, söz konusu topluluğun bir parçası olarak konuşmakta, kendisine ayrıcalıklı bir sahihlik konumu atamamaktadır. Modern dünyada insanın hem kurbanı hem cellata dönüşmesi için, mağduriyetle zalimliğin iç içe geçebilmesi izleği ise *Edebiyat*'ta sıklıkla görülür. Sartre'ın Henri Alleg'in *Sorgu* eserine yazdığı önsözde geçen şu ifadeler bu düşüncenin kaynağı gibi belirir ve başta Nuri Pakdil olmak üzere birçok *Edebiyat*çının söylemine sirayet eder: "Kurban ve cellât tek bir biçim alıyor: kendimiz. Gerçekten de, eğer daha ileri giderse, bu rollerden birinden kaçınmak için ötekini benimsemek gerekiyor."⁶⁰

Bu bölümde gösterilen örneklerde eleştiri temelde bir metni ya da sözü yorumlama etkinliği olarak zuhur etmektedir. Yazarın Batılı yazarın metnine ya da ifadesine dikkatle bakması, onun ardındaki asıl hakikati keşfetme ve okurlara bildirme şeklinde algılanır. Yahut metinler alegorik okumalara maruz bırakılır, modernlik koşulları ya da insanlık durumu ile ilgili derin bir hakikate kısmen de olsa işaret eden şifrelere dönüştürülür.

Nuri Pakdil'in tiyatro oyunlarına dair kapsamlı bir analiz olan Mehmet Kurşun'un "Umut, Korku, Yargı ya da Tutsaklar Kurtulacak mı?" yazısı ise bu örneklerden ayrılır. Hem Pakdil'in hem de Ionesco ve Beckett'in oyunlarına

59 Turan Koç, "İnsanlığın Durumu," *Edebiyat*, s. 38+47 (Aralık 1978): 5.

60 Nuri Pakdil, "Soru," *Edebiyat*, s. 5 (Haziran 1975): 2.

–farklı derecelerde de olsa– yakından ve çözümleyici bakışı içerir. Kurşun’un Pakdil’in tiyatrosunu uyumsuz tiyatroyla derinlemesine karşılaştırması, Batı’da yükselen bir tiyatro akımından Pakdil’in nasıl farklılaştığını göstermesi makale boyunca gördüğümüz izleklerin sergilendiği toparlayıcı bir örnek olmasını mümkün kılar. Uyumsuz tiyatrodaki düşle karabasan arasında bir zamanın olduğunu ve yaşanılan zaman ile oyun zamanının uyumsuzluğunu öne süren Kurşun’a göre, Ionesco’nun günlüğünde söylediği şu sözler, uyumsuz tiyatronun zaman anlayışının da ana fikrini vermektedir:

Zamana yetişmek için peşinden koştum yaşamın, yaşamak istiyordum. Yaşamın o denli peşinden koştum ki, kaçtı benden, koşuyordum ama çok erken varıyor, hiç bir zaman yetişemiyordum ona. Sanki dışındaydım yaşamın... Yaşam benim için yaşanılan an demektir, o denli peşinden koştum ki, yitirdim onu...⁶¹

Kurşun, buradaki zaman ve yaşam örtüşmezliğini daha da şiddetlendirir ve uyumsuz tiyatro kişilerini “zamanın bilincinde olmayan karanlık, *ezik*, davranışları kendi denetimleri dışında birer *kukla*” olarak tasavvur eder. Hâlbuki Pakdil’in oyunlarında kişiler zaman bilinciyle donatılmışlardır: “Zaman ne geridedir, ne de ileride, onlar zamanın içindedirler.”⁶²

Kurşun, geleneksel tiyatronun kesin tavırlı, belirlenmiş kişilerinin devrinin geçtiğini ifade eder. Hızın egemenliğinde olan mevcut toplumsal koşullarda kişiler bireyselliklerini yitirip edilginleşmişlerdir. Bu bulanık tavırlı tiyatro kişilerinin bir örneği olarak Beckett’in kişileri zavallılıkla itham edilir. Onlar Godot’un gelmeyeceğini bilen ve “gidelim” dedikleri hâlde harekete geçemeyen figürlere indirgenir. Ancak Pakdil’in oyunları uyumsuz tiyatrodan farklı olarak umut devşirmeye devam ettiği için insana Allah’ı yeniden algılayacak bir tiyatroyu mümkün kılabılmıştır. Kurşun’a göre, uyumsuz tiyatro tanrısızlığından dolayı en fazla “belirsiz umut” üreten, sonu hiçliğe varan metinlerken Pakdil’in metinlerinde kişiler soru sorabilen ve cevap verebilen figürlerdir: “Çünkü tüm soruların yanıtıdır Tanrı.”⁶³ Tanrı fikri bu oyun kişilerini “düşsel yaratık” olmaktan alıkoyan, onları bilinçli ve sorumluluk sahibi yapan bir unsurdur. Bu iddiasını Ionesco ile Pakdil’i karşılaştırarak kuvvetlendirir: “Ionesco’nun Yeni Kırılmacılar’ındaki

61 Mehmet Kurşun, “Umut, Korku, Yargı ya da Tutsaklar Kurtulacak mı?” *Edebiyat*, s. 38+67 (Ağustos 1980): 2.

62 Kurşun, “Umut, Korku, Yargı ya da Tutsaklar Kurtulacak mı?” 2.

63 Kurşun, “Umut, Korku, Yargı ya da Tutsaklar Kurtulacak mı?” 3.

eşyanın arasında iniltileri duyulan insanın davranışlarına, sıkıntılar, yaşamın saçmalığı egemendir. Oysa 'Korku'daki 'palyaço' tipi bile olumsuzluğu bilinçle sergileyen, yaşamı kendi açısından anlamlandıran bir tiptir."⁶⁴ Ionesco'nun intihar eden yaşlılarını, Beckett'in belirsiz bir bekleyiş içerisindeki kişilerini aydınlıktan ve netlikten uzak gören Kurşun, Pakdil'de umudun baskınlığını *Kurân*'da korku ile umut arasında kurulan ilişkiyle açıklar:

Nuri Pakdil'in oyunlarında umutl[a] korkunun iç-içeliğini korkunun bitiminde, dağların arasından bir elinde kitap bir elinde çekiçle YORUMCU'nun çıkıp gelişi çok güzel betimler. Kitap umudu, çekiç korkuyu simgelemektedir. Bu iki olgunun birlikteliğiyle umutla korku nerdeyse özdeşleşiyor. Yaşam bir bakıma Kutsal Kitap'ın çok dengeli bir biçimde verdiği bu iki sözcükte özetlenmiyor mu? Yargıyı ise bu iki olgu birlikte taşıyor.⁶⁵

Kurşun'un karşılaştırmalı metin analizi, makale boyunca göstermeye çalışılan söylemin billurlaştığı bir örnektir. Korku ve umudun asli ve sahih unsurlar olarak öne çıktığı son alıntının perspektifinden bakacak olursak *Edebiyat*'ın ilişki kurmaya, referans almaya, atıfta bulunmaya, dolayımlayıcı olarak kullanmaya değer gördüğü Batılı yazarlar, Batı'nın mevcut koşullarının doğurduğu haklı korkuyu hissetmeleri ve edebîleştirmeleri ile kıymetlidirler. Ancak kendilerini bu korkudan azade kılıp onu aşacak bir umudu sahih bir kaynaktan devşirememektedirler. Eserlerinin ürettikleri en fazla belirsiz bir umut olmuştur. Buna karşılık Nuri Pakdil başta olmak üzere *Edebiyat*çılar kendilerini sundukları umutla ve inandıkları öğretinin sahilliği ile diğerlerinden ayırt etmektedirler. Sartre'ın bağlanmacı edebiyatına karşı biata dayalı edebiyatı öne çıkaran *Edebiyat*çılar kökenleri mutlak olana dayandığı için kendi fikir ve edebiyat projelerinin başarısına inanmaktadırlar. Batılı öncü yazarlar dergideki yazılarda sıklıkla geçse de yerli ve İslâmi yazar bu yazarlardan etkilenmemiş gibi sunulur. *Edebiyat*çı temelleri sağlam olduğu için Batı'da olanları gözlemleyen, belirli bir mesafeden bakarak olan biteni mutlak ideal açısından sınıyan bir figür olarak belirlemektedir. Batı'da örtüşmezlik, uyumsuzluk, aksama, çığırımdan çıkmışlık söz konusuysen *Edebiyat*çının idealinde ve yazı pratiğinde irtibat, tamamlayıcılık, yerli yerindelik, pürüzsüzlük hüküm sürmektedir.

64 Kurşun, "Umut, Korku, Yargı ya da Tutsaklar Kurtulacak mı?" 3.

65 Kurşun, "Umut, Korku, Yargı ya da Tutsaklar Kurtulacak mı?" 4.

Kaynaklar

- “Anna Masala ile Konuşma.” Anne Masala - Nuri Pakdil söyleşisi. *Edebiyat*, s. 9 (Ekim 1975): 1-2.
- Ay, Arif. “Döngüde Kalanlar.” *Edebiyat*, s. 18 (Temmuz 1976): 1-2.
- _____. “İnsana Uzanan.” *Edebiyat*, s. 38+33 (Ekim 1977): 8.
- _____. “Öncü Edebiyat.” *Edebiyat*, s. 38+49 (Şubat 1979): 3.
- Borges, Jorge-Luis. “Arjantinli Bir Yazarla Konuşma: Jorge-Luis Borges Anlatıyor.” Çeviren Nuri Pakdil. *Edebiyat*, s. 38+29 (Haziran 1977): 3-4.
- Dağ, Davut. “Hepsi de Bir Sürgünü Yaşamaktadır.” *Edebiyat*, s. 38+28 (Mayıs 1977): 4. *Düşünen Kalem: Nuri Pakdil*. Hazırlayanlar Hüseyin Su ve Ömer Erinç. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, 2011.
- Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil*. Editör Hüseyin Su. Ankara: Hece Yayınları, 2013.
- Göçer, Ali. “Kara Yazılar: İçimizde Biriken Güller Olmalı.” *Edebiyat*, 38+78 (Temmuz 1981): 1.
- Göçer, Ali ve öte. “Toplantı.” *Edebiyat*, s. 38+34 (Kasım 1977): 3-4.
- Harmancı, Abdullah. *Yazının Yükü: Nuri Pakdil’in Edebiyat Dergisi Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Kılıoğlu, İsmail. “Zaman Döne Döne.” *Edebiyat*, s. 1 (Şubat 1975): 1-2.
- Koç, Turan. “İnsanlığın Durumu.” *Edebiyat*, s. 38+47 (Aralık 1978): 5.
- Kurşun, Mehmet [Ali Göçer]. “Umut, Korku, Yargı ya da Tutsaklar Kurtulacak mı?” *Edebiyat*, s. 38+67 (Ağustos 1980): 1-4.
- _____. “Ussal Başkaldırı Tinsel Bağlılık.” *Edebiyat*, s. 38+46 (Kasım 1978): 1-3.
- _____. “Yaşama Mazgallarının Arkasından Bakan İnsanlar.” *Edebiyat*, s. 38+28 (Mayıs 1977): 6-7.
- Önder, Eyüp [Arif Ay]. “Sevgilerde.” *Edebiyat*, s. 23 (Kasım 1976): 4.
- Özdemir, Şaban ve öte. “Toplantı.” *Edebiyat*, s. 38+33 (Ekim 1977): 1-2.
- Özdenören, Rasim. “Batının Açmazı.” *Edebiyat*, s. 19+5 (Nisan 1972): 1.
- _____. “Yunus Emre.” *Edebiyat*, s. 19+5 (Nisan 1972): 7.
- Pakdil, Nuri. “Bir Kaç Söz.” *Edebiyat*, s. 38+29 (Haziran 1977): 3.
- _____. “Bir Kaç Söz II.” *Edebiyat*, s. 39+41 (Haziran 1978): 8.
- _____. “Birkaç Söz.” *Edebiyat*, s. 38+33 (Ekim 1977): 3.
- _____. “Bir Yazarın Notları.” *Edebiyat*, s. 9 (Ekim 1975): 1, 4-5.
- _____. “Çatışma’ya Bir Yaklaşım Denemesi.” *Edebiyat*, s. 1 (Şubat 1975): 1-2.
- _____. “Düşünce Sıkıdenetimi.” *Edebiyat*, s. 38+34 (Kasım 1977) 5.
- _____. “Edebiyat Dergisi Çevresinde.” *Edebiyat*, s. 3 (Haziran 1973): 1-2.
- _____. “Orta Doğu Yazarları.” *Edebiyat*, s. 12+1 (Mayıs 1970): 1.
- _____. “Soru.” *Edebiyat*, s. 5 (Haziran 1975): 1-2.

- Sadıkoğlu, İlhan. "Modern Türk Edebiyatı İçinde Nuri Pakdil'in Edebiyat Dergisinin Yeri ve Rolü." Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2013.
- Sonumut, Ebubekir [Nuri Pakdil]. "Arayışın Tescili." *Edebiyat*, s. 7-12 (1969-1970): 3.
- _____. "Düşman." *Edebiyat*, s. 3 (Haziran 1973): 1.
- Yeşilyurt, Cahit. "Çöl Uzaklıkça." *Edebiyat*, s. 38+34 (Kasım 1977): 10.
- _____. "Onur Siperine Geçerek." *Edebiyat*, s. 39+43 (Ağustos 1978): 1-6.
- _____. "Ortak Bir Dil Oluşturmak." *Edebiyat*, s. 38+37 (Şubat 1978): 5.
- Yetiş, İshak. "Yıldırım." *Edebiyat*, s. 38+67 (Ağustos 1980): 1, 4.
- Ziyaioğlu, Emin [Nuri Pakdil]. "Başlıksız." *Edebiyat*, s. 5-6 (Haziran-Temmuz 1969): 6.
- _____. "Değinnmeler." *Edebiyat*, s. 2 (Mart 1975): 1-3.
- _____. "Değinnmeler." *Edebiyat*, s. 38+49 (Şubat 1979): 8.
- _____. "Yazarın Biatı." *Edebiyat*, s. 4 (Mayıs 1969): 1.